

ROMANIANS AND ROMANITY

Rareș Sorin Șoptorean

PhD Student, "Petru Maior" University of Tîrgu Mureș

Abstract: The historical consciousness arises from the attempt to build the identity of a nation, a nation by reference to other peoples, to other nations.

The first representative of the 17th-century Romanian humanism, a prominent boyar, holding high rank and occupying an important position in the country's political life, acquainted with several languages and enlivened by love for the past of his generation, is Grigore Ureche (approx. 1590-1647). The Great Wharf is the creator of Romanian national historiography, truly distinct from the one in Slavonic clothing, but also from the analytical, purely evenimental and contemporary history scribes of the first chronicle written in Romanian under Mihai Viteazul.

The great scribe Miron Costin (1633 - 1691), a scholar and political man, an illustrious representative of Romanian humanism from the golden age of the national medieval culture, continued to write the Chronicle of Grigore Ureche. Among the chroniclers of the 17th century and the beginning of the eighteenth century, Miron Costin paid special attention to the origins of the people.

The dominant figure of the Montenegrin historiography of the golden age is that of Constantin Cantacuzino, a complex personality, a politician and a diplomat; he resembles in several ways Miron Costin: social position, political role, humanistic training.

The last and most prominent representative of the Romanian humanism of the golden age of the national medieval culture is Dimitrie Cantemir, the type of Romanian scholar we meet in this period alike in Moldova and Wallachia.

Dimitrie Cantemir's historiographical work, with its preoccupations with the ancient past and the origins of the Romanians, is not isolated in the great and extensive production of chronicles that mark the golden age of the Romanian medieval culture.

*From his vast work, two are basic, in which Cantemir also deals with the problem of the descendancy of the people written during his stay in Russia. These two papers are: *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae* (Description of the state of today's and today's Moldavia), completed in 1716 and the *Chronicle of the Roman-Moldovan-Vlachs period* (1719 - 1720), the *Hronic* being written in a first form, concise, in Latin, in 1717, under the title *Historia Moldo - Vlahica*.*

Keywords: romance, romanity, nation, origins, historiography, literary works.

Veacul al XVII-lea marchează în istoria culturii medievale românești emanciparea ei definitivă din veșmântul slavon și desprinderea ei hotărâtă din tiparele bizantine¹.

O deosebire calitativă în evoluția ideii de romanitate în însuși mediul românesc și, strâns legată de aceasta, a conștiinței colective despre unitatea neamului, o constatăm – în comparație cu veacul trecut – în domeniul tiparului românesc². O primă afirmare puternică a conștiinței naționale românești, a originii și unității neamului o prilejuiseră cărțile lui Coresi. Continuând linia ascendentă a semnificațiilor expresiilor de *român – românesc*, sesizată încă în tipăriturile coresiene, cărțile românești ieșite de sub teascurile tiparnițelor moldovene, muntene sau ardeleni (înființate cam în același timp) îmbogățesc cantitativ și calitativ

---

¹ Adolf Armbruster, *Romanitatea românilor, Istoria unei idei*, Editura Enciclopedică, București, 1993, p. 202.

² *Ibidem*, p. 203.

expresiile cheie (limba, neam, seminția, patria românească) care atestă existența unei puternice conștiințe etnice a neamului³.

Primul reprezentant de seamă al umanismului român din veacul al XVII-lea, boier de vază, deținând înalte dregătorii și ocupând o importantă poziție în viața politică a țării, cunosător al mai multor limbi și însuflețit de dragoste pentru trecutul neamului său este Grigore Ureche (cca 1590 – 1647). Marele vornic este creatorul istoriografiei românești cu adevărat naționale, fundamental deosebită de cea în haină slavonă, dar și de însemnările analistice, pur evenimentiale și de istorie contemporană ale primei cronici scrise în limba română sub Mihai Viteazul.

În primul capitol după *Preadosloviia*, intitulat *Pentru limba noastră moldovenească*, Grigore Ureche afirmă: „Așijderea și limba noastră din multe limbi ieste adunată și ne ieste amestecat graiul nostru cu al vecinilor de prinprejur, măcară că de la Râm ne tragem, și cu ale lor cuvinte ni-s amestecate. Cum spune și la predosloviia leatopiseșului celui moldovenescu de toate pre rîndu: ce fiindu țara mai de apoi ca la o slobozie, de prinprejur venindu și discălicîndu, din limbile lor sau amestecat a noastră: de la râmleani, ceale ce zicem latină, pîine, ei zic panis, carne, ei zic caro, găina, ei zicu galena, muieria, mulier, fămeia, femina, părinte, pater, al nostru, noster, și altile multe din limba latinească, că de ne-am socoti pre amăruntul, toate cuvintele le-am înțelege. Așijdelea și de la frînci, noi zicem cal, ei zic caval, de la greci straste, ei zic stafas, de la leași prag, ei zic prog, de la turci, m-am căsătorit, de la sîrbi, cracatiță și altile multe ca acestea din toate limbile, carile nu le putem să le însemnăm toate”⁴. Afirmarea și demonstrarea latinității limbii române de către Grigore Ureche au la bază serioasa sa educație din colegiile din Polonia, unde învățase limba latină⁵.

Marele logofăt Miron Costin (1633 – 1691), cărturar și om politic, reprezentant ilustru al umanismului român din epoca de aur a culturii medievale naționale a continuat *Letopiseșul* lui Grigore Ureche. Dintre cronicarii veacului al XVII-lea și începutul celui de al XVIII-lea, Miron Costin a acordat o atenție deosebită originilor neamului.

Prima mărturie asupra originilor românilor ne-o furnizează Miron Costin în câteva stihuri incluse în *Psaltirea* în versuri a lui Dosoftei:

„Neamului țărâi Moldovii de unde dăradză?
Din țara Italiei, tot omul să creadză.
Fliah întâi, apoi Traianu au adus pre acice
Pre strămoșii cestoru țări de neamu cu ferice.
Răsădit-au țarîloru hotarele toate.
Pre semne ce stau în veaci a să vedea poate.
Elu cu vița cestui neamu Țara Rumânească
Împlut-au, Ardealul totu și Moldovenească...”⁶.

Miron Costin revine în versuri asupra romanității neamului în cea mai importantă operă istoriografică a sa: *Letopiseșul Țării Moldovei*, cronică ce continuă pe cea a lui Grigore Ureche. *Preadoslovie adecă voroava cătră cititoriul*, se încheie cu următoarele *Stihuri de descălecatul țărâi*:

„Neamul țărâi Moldovei de unde să trăgănează?
Din țărâle Râmului tot omul să credză.
Traian întîiu, împăratul supuindu pre dahii

---

³ *Ibidem*.

⁴ Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, Ediție P.P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Artă și Literatură, București, 1958, pp. 65-66.

⁵ *Ibidem*, p. 67.

⁶ Adolf Armbruster, *op. cit.*, p. 208

Dragoș apoi în moldoveani premenindu pre vlahi
Martor este Troianul, șanțul în țara noastră
Și Turnul Săverinul, munteani, în țara voastră”⁷.

Pe când se afla în exil⁸, Miron Costin în cele două scrieri, *Cronica țărilor Moldovei și Munteniei*, pe scurt *Cronica polonă și Istoria în versuri polone despre Moldova și Țara Românească*, pe scurt *Poema polonă* stăruie în mod deosebit asupra originilor neamului său.

Cele două scrieri polone ale lui Miron Costin sunt produsul unei reacții autohtone, românești, la o tendință a istoriografiei vremii care căuta să încetățenească definitiv o anumită concepție despre originile românilor⁹. Cronicarul moldovean a răspuns prin scrierile sale polone unei tendințe generale ale istoriografiei vremii, exprimând punctul de vedere cel mai autorizat în materia originii românilor, anume cel autohton, românesc, și combătând așadar cu vehemență și adesea cu ironia eruditului superior, toate teoriile greșite, dar acceptând totodată cele științifice, juste¹⁰.

Concepția lui Miron Costin despre originia românilor, așa cum se reflectă în cele două scrieri polone, este următoarea: istoria românilor începe cu cea a dacilor antici, cucerțiți și supuși de romanii lui Traian, care devine deci primul „descălecător” al românilor¹¹.

De neamul moldovenilor reprezintă în istoria literaturii române, ca și în cea a ideii romanității la români, primul tratat savant consacrat exclusiv analizei *originii neamului*. Se îmbină în această scriere prezentarea savantă și critică a literaturii culte umaniste despre originea romană a românilor cu înfrâurirea decisivă și corectivă a conștiinței autohtone a romanității și unității neamului¹².

Gândurile exprimate de Miron Costin în *Predoslovie* sunt semnificative pentru întreaga operă consacrată originii neamului: „Începutul țărilor acestora și neamului moldovenescu și muntenescu și câți sunt și în țările ungurești cu acest nume, români și până astăzi, de unde sântu și de ce seminție, de când și cum au descălecat aceste părți de pământu, a scrie, multă vreme la cumpănă au stătut sufletul nostru. Să înceapă osteneala aceasta, după atâta veaci de la discălecatul țărâlor cel dintâi de Traian, împăratul Râmului, cu câteva sute de ani peste mie trecute, să sparie gândul. A lăsa iarăș nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, este inimii dureare. Biruit-au gândul să mă apucu de această trudă, să scoț lumii la vedeară felul neamului, din ce izvor și seminție șîntu lăcuitorii țărâi noastre, Moldovei și Țărâi Muntenesti și românii din țările ungurești, cum s-au pomenit mai sus, că toți un neam și o dată discălecați sântu, de unde sântu veniți strămoșii loru pre aceste locuri, supt ce nume au fostu întâi la discălecatul lor și de cându s-au osebit și au luat numele cest de acum, moldovean și muntean, în ce parte de lume ieste Moldova, hotarăle ei pân unde au fostu întâi, ce limbă țin și pân acum, cine au lăcuit mai nainte de noi pe acestu pământu și supt ce nume, scot la știrea tuturoru, carii voru vrea să știe neamul țărilor acestora”¹³.

În penultimul capitol, al VI-lea, din *De neamul moldovenilor*, Miron Costin dezvoltă argumentele originii romane a neamului: *De numerile neamului acestor țări și de port și de limba graiului, de unde au luat, așijderea și de tunsura, carei să află și acmu la prostime pe supt munte, lăcuitorii ce sântu și de leage creștinească, de unde au luat*¹⁴.

---

⁷ Miron Costin, *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*, în *Opere*, ed. P.P. Panaitescu, București, 1958, p. 42.

⁸ Adolf Armbruster, *op. cit.*, p. 208.

⁹ *Ibidem*, p. 210.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*, p.211

¹³ Miron Costin, *De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor*, în *Opere, op. cit.*, p. 241.

¹⁴ Adolf Armbruster, *op. cit.*, p. 218.

Pentru întreaga activitate istoriografică a lui Miron Costin este remarcabilă încheierea scrierii *De neamul Moldovenilor*, încheiere ce conține atât recunoașterea, propriilor limite dar și reproșul adresat predecesorilor săi, învinuți de a nu fi avut preocupări asemănătoare: „Și aceste câte s-au putut afla de la descălecatul cel dintâiu pe largu s-au scris; mai multe ce lipsăscu să nu fie de mirare, câte veacuri de oameni s-au petrecut. Pentru aceia, ce nu s-au putut plini, crede, iubite cetitorule, uitându-te la atâta vacu, că nu s-au pomenit pân la acesta anu nimic de descălecatul țărilor acestora”¹⁵.

Opera istoriografică a lui Miron Costin cu preocupările sale pentru trecutul antic și obârșia românilor nu stă izolată în marea și ampla producție literară ce marchează epoca de aur a culturii medievale românești. Gândirea românească a acestei vremi a dat încă un titan moldovean (dar și european) al prezentării romanității române: Dimitrie Cantemir. Între Miron Costin și principele Moldovei se află, în ceea ce privește Moldova, opera lui Nicolae Costin, fiul logofătului – cronicar și care, în ciuda făgăduielii din *Predoslovie*, include aidoma cele spuse de tatăl său cu privire la originile neamului; nou e doar locul și geneza românilor în viziunea sa biblică asupra popoarelor lumii¹⁶.

În Țara Românească grație celor două domnii, remarcabile din toate punctele de vedere, ale lui Șerban Cantacuzino (1678 – 1688) și Constantin Brâncoveanu (1688 – 1714) s-a realizat acel climat generator ale unei categorii estetice în cea mai generală și complexă accepțiune: „stilul brâncovenesc”, afirmat în toate sectoarele vieții cultural – spirituale, marcând o zonă culturală ce depășește granițele geografice ale Țării Românești și cele cronologice ale celor două domnii¹⁷. Această categorie estetică își pune amprenta și pe producția scrisă din care răzbate o puternică conștiință și mândrie de neam: *Liturghia* din 1680 și *Biblia* din 1688¹⁸ - două realizări bucureștene.

Figura dominantă a istoriografiei muntene din epoca de aur este cea a stolnicului Constantin Cantacuzino, personalitate complexă, om politic și diplomat; el se aseamănă în mai multe privințe cu Miron Costin: poziția socială, rolul politic, pregătirea umanistă. Paralelele se pot trage și în privința concepției lor despre originea românilor: romanitatea neamului se afirmă de pe fondul autohton al conștiinței colective despre originea comună romană a tuturor românilor; argumentarea științifică e preluată critic din lectura umaniștilor și din convorbiri cu călători occidentali; ambii erudiți simt necesitatea de a combate teoriile defăimătoare la adresa românilor¹⁹.

Cantacuzino și-a redactat *Istoria Țării Românești* în aceeași vreme cu scrierea lucrării lui Miron Costin, *De neamul moldovenilor*. Ca și Miron Costin, stolnicul își începe *Istoria* cu câteva considerații privind greutatea scrierii trecutului național; o aspră critică este îndreptată împotriva ignoranței contemporanilor: „nu numai de răsul altora și de ocară sântem, ci și orbi, muți, surzi sântem de lucrurile și faptele celor mai de mult ce într-acest pământ s-au întâmplat și s-au făcut, cari de nevoie încă le era și ne iaste a le ști pentru ca să putem și traiul vieții noastre a tocpii”²⁰. Ca și Miron Costin, cronicarul muntean simte îndatorirea față de propriul neam de a răspunde în numele acestuia defăimărilor unor istorici străini²¹.

---

¹⁵*Ibidem*, p. 219.

¹⁶*Ibidem*, p. 220.

¹⁷*Ibidem*.

¹⁸*Ibidem*.

¹⁹*Ibidem*, p. 221.

²⁰*Istoria Țării Românești*, în *Cronicari munteni*, Ediție îngrijită de M. Gregorian, Editura pentru literatură, vol. I, București, 1961, p.5.

²¹ Adolf Armbruster, *op. cit.*, p. 222.

Ultimul și cel mai de seamă reprezentant al umanismului român din epoca de aur a culturii medievale naționale este Dimitrie Cantemir, tipul cărturarului român pe care îl întâlnim în această epocă deopotrivă în Moldova și Țara Românească: boier de vază, deținând înalte dregătorii și ocupând o importantă poziție în viața politică a țării, dotat cu o instrucție solidă dobândită la unul din focarele culturii europene, cunoscător al mai multor limbi și însuflețit de dragoste pentru trecutul neamului său²².

Opera istoriografică a lui Dimitrie Cantemir, cu preocupările sale pentru trecutul antic și obârșia românilor nu stă izolată în marea și ampla producție de cronică ce marchează epoca de aur a culturii medievale românești. Ea este inaugurată în Moldova de Grigore Ureche, iar în Țara Românească de stolnicul Constantin Cantacuzino. Premergătorul nemijlocit a lui Dimitrie Cantemir este însă Miron Costin, în a cărei operă descoperim realizarea primei sinteze naționale a elementelor conștiinței romanității la români: *cel autohton*, al tradiției orale, constând în amintirea Romei și în conștiința populară a descendenței din romanii Daciei traiane, și *cel cărturăresc*, de proveniență externă, - dar condiționat și generat de *cel autohton* - constând în „documentarea” istoriografică a trecutului roman și în latinitatea limbii române²³.

Gândirea românească a acestei vremi a dat încă un titan moldovean, dar și european, al prezentării romanității românilor: Dimitrie Cantemir. Principele moldovean este tipul umanistului medieval național, exponent al clasei dominante, reprezentant fidel al unei puternice și bine conturate orientări politice, erudit de seamă, cu o pregătire științifică de nivel european, istoric în primul rând.

Din vasta sa operă, două sunt de bază, în care Cantemir tratează și problema descendenței neamului, scrise în timpul șederii sale în Rusia. Aceste două lucrări sunt: *Descriptio antiqui et hodierni status Moldaviae* (*Descrierea stării de o dinioară și de astăzi a Moldovei*), terminată în 1716 și *Hronicul vechimei a romano – moldo – vlahilor* (1719 – 1720), *Hronicul* fiind redactat într-o primă formă, concisă, în limba latină, în anul 1717, sub titlul *Historia Moldo – Vlahica*.

Descriptio Moldaviae este o primă prezentare sintetică românească a Moldovei din punct de vedere geografic, istoric, politic, instituțional, social, administrativ, etnografic, religios și cultural. În această lucrare, Dimitrie Cantemir atinge doar în treacăt, dar esențial, romanitatea românilor; în plin proces de redactare a *Descrierii Moldovei*, el lucra deja la *Hronic*, destinat exclusiv acestei probleme. Această lucrare afirmă, așadar, concis pietrele unghiulare ale romanității: colonizarea romană, descendența românilor din romanii Daciei, deci continuitatea și unitatea neamului, latinitatea limbii române, romanitatea unor instituții juridice²⁴.

La elaborarea *Descrierii*, mai ales în ceea ce privește aspectele și unele detalii istorice, Dimitrie Cantemir recurge la numeroase surse interne cronicărești și documentare, desemnate de autor prin noțiunea de „diplomele vechilor Principi” și cele „ale vechilor spițe”²⁵.

Dimitrie Cantemir dedică un capitol aparte problemei „obârșiei limbii moldovenești”. Autorul arată că în această chestiune se disting două păreri diferite. Conform unor istorici, care pornesc de la asemănarea dintre limba italiană și cea „moldovenească”, aceasta din urmă este derivată din dialectul italian. Conform celei de-a doua – „limba moldovenilor” își are originea în vechea limbă latină, pe care o vorbeau „coloniile romane [...] strămutate în

---

²² 300 de ani de la nașterea lui Dimitrie Cantemir, Editura Academiei RSR, București, 1974, p. 78.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*, p. 79.

²⁵ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Editura Academiei RSR, București, 1973, p. 273.

Dacia”²⁶. Cei care afirmă că limba latină a fost mama bună și adevărată a celei moldovenești se bazează îndeosebi pe aceste temeuri: în primul rând, zic ei, coloniile romane au fost aduse în Dacia cu mult mai înainte ca limba romană să se fi alterat în Italia din pricina năvălirilor goților și vandalilor; nici unul dintre istorici, apoi nu pomenește undeva că ele în timpul domniei barbarilor s-ar fi întors din nou în Lațiu și deci locuitorii Daciei nu și-au putut altera limba lor printr-o limbă care nu există încă²⁷.

Moldovenii nu s-au numit niciodată italieni, nume care în vremile următoare a început să se întindă asupra altor romani din locuri mai îndepărtate, ci totdeauna au păstrat numirea de romani, care în acea vreme când capitala lumii întregei era la Roma era comun tuturor locuitorilor Italiei.

Comparând cele două limbi prin exemplificări concrete, autorul constată că „limba moldovenească” este mai aproape de limba romanilor, adică de limba latină, decât cea italiană.

Cantemir susține că în urma unei anumite evoluții istorice „ca și aproape toate celelalte limbi, la fel și cea moldovenească îngăduie diferite graiuri. Vorbirea cea mai curată își are vloga în mijlocul Moldovei, primprejurul Iașilor”, ca urmare a prezenței curții domnești²⁸, idee din care se întrevede lesne patriotismul de moldovean al lui Dimitrie Cantemir.

Pornind de la faptul că mai multe secole la rând moldovenii foloseau scrisul și limba slavonă, principele Cantemir încearcă să stabilească în care circumstanțe istorice s-a produs în Moldova trecerea de la literele și scrisul latin la cel slavon. Moldovenii, fiind un popor latin, în mod firesc au folosit mult timp literele și scrisul latin și schimbarea s-a produs, precum întrevădea pe atunci, de altfel în mod eronat, Dimitrie Cantemir, pe timpul lui Alexandru cel Bun, când la „Conciliul de la Florența” la care „Mitropolitul Moldovei [...] trecuse în tabăra latinilor”²⁹, semnând actul de unire a celor două biserici romano – catolică și ortodoxă [...], „spre a stârpi din biserica moldovenească” influențele „latinești”, l-a convins pe voievodul țării „să deie poruncă ca nu numai oamenii cu alte păreri despre celesfinte, ci și literele latine să fie surghiunite din Principatul său” și în locul lor „să le pună în loc pe cele slavonești”³⁰. Această schimbare Dimitrie Cantemir o găsește „nelalocul ei”, căci prin intermediul limbii slavone tinerii moldoveni puteau să studieze doar cărțile religioase și această stare de lucruri a dus la „barbaria” de care „este acum stăpână în Moldova”³¹. Autorul *Descrierii* consideră că în Moldova situația a început să se schimbe spre mai bine din domnia lui Vasile Lupu (1634 – 1653), care a întemeiat „o școală grecească” și a „pus la cale o tipografie grecească și moldovenească”³².

Dimitrie Cantemir face o observație importantă cu privire la afirmația că în graiul moldovenesc se întâlnesc și alte cuvinte împrumutate „din graiul turcilor, grecilor și leșilor”, argumentul fiind că acest fenomen lingvistic s-a produs în urma dezvoltării comerțului între Moldova și țările respective „după ce au început să facă negoț cu aceste neamuri”.

Descrierea Moldovei, prin accentuarea originii romane a poporului și a limbii romane, continuă și dezvoltă ideile cronicarilor noștri. Dimitrie Cantemir nu trăiește cu sentimentul că

---

²⁶ Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, „Dimitrie Cantemir - istoric”, în Andrei Eșanu (coord.), *Dinastia Cantemireștilor* (secolele XVII – XVIII), Editura Știința, Chișinău, 2008, p. 283.

²⁷ Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 363.

²⁸ Andrei Eșanu, Valentina Eșanu, „Dimitrie Cantemir - istoric”, în Andrei Eșanu (coord.), *op. cit.*, p. 284.

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*, p. 285.

strămoșii noștri – romanii – sunt cuceritorii lumii, ci (într-o viziune originală) încearcă sentimentul măreției că strămoșii noștri sunt creatori de civilizație.

Hronicul a vechimii romano – moldo – vlahilor este ultima scriere a lui Dimitrie Cantemir (1717), scrisă în latină și tradusă apoi în română. Este o lucrare de sinteză și prezintă concepția lui Cantemir asupra formării poporului român și a limbii române. Va demonstra pe întreg cuprinsul cărții, vechimea și continuitatea neamului românesc, mult mai vechi decât alte neamuri și originea „nobilă” a poporului romano – moldo – vlah. Cantemir inaugurează prestigiosul efort al istoriografiei române de a determina și fixa „locul românilor în istoria universală”.

Titlul complet al lucrării este: „Hronicul vechimei a romano – moldo – vlahilor, întfi pre limba lătimească izvodit, iară amu pre limba românească scos”.

În „Precuvîntarea către cititoriu”³³, Cantemir arată că i-a fost în gând să scoată acest Hronic în două tomuri. „Deci tomul dintăi, să se numească Hronicul a vechimii – Romano – Moldovlachii. Carile începînd de la descălecatul Dachii cu Romani, adecă de la Traian Marele împărat [. . .] și până la înturnare lui Dragoș Vodă în țara Moldovii și lui Radul Vodă Negrul în țara Munteniască, care s-au tâmplat, pre anul 1274”³⁴. Iar *tomul al doilea* urma să cuprindă istoria poporului român „de la întoarcerea pomeniților domni pe la locurile lor din bejeniile Ardealului până în vremurile noastre”. „*al doile tom iaste să înceapă de când curățîndu-să locurile aceste de Tătari, și de toate năpăzile altor varvari, și precum zisăm, pomeniții Domni întorcându-să pre la locurile lor din bejeniile Ardialului, cu deosăbite tituluri a Domnilor de Moldova, și a Domnilor Muntenesti, a să vesti au început*”³⁵.

Partea *Hronicului* în care Cantemir trece la povestirea istoriei poporului său, pe care o începe de la cucerirea Daciei de către romani și o aduce până la anul 1274, este cuprinsă în zece cărți.

Dimitrie Cantemir exprimă un punct de vedere înaintat, față de predecesorii săi: Miron Costin și Nicolae Costin, apropiindu-se din punctul de vedere științific al istoricilor de azi. Astfel pe când Miron Costin și Nicolae Costin credeau că populațiile romanice din Dacia s-au retras spre munți, fugind din calea popoarelor migratoare și au lăsat pustii locurile ocupate mai dinainte, Cantemir susține continuitatea elementului romanic în Dacia în toate părțile Daciei, chiar în timpul năvălirii „barbarilor”³⁶.

„Precum au început romanii, din descălecătura lor, de la Traian împărat, prin toată Dachia, așa au și ținut. Și măcar că pe vremea năpăzilor vârvărești (năvălirii barbarilor) mult s-au clădit și s-au zduncinat; *însă de pe hotarele Dachii de tot afară n-au ieșit*, ce, numai de la câmp spre munți, adecă despre Dunăre și despre Prut spre părțile Ardealului să trage! Iară, după ce trece fortuna acelor prăzi vârvărești, iarăși la locurile sale ieșia și cu toții supt o stăpânire fiind, toate locurile și cetățile unde acmu Ardealul, Moldova și Muntenia iaste, ține”³⁷. Dimitrie Cantemir își întărește opinia sa cu mărturia și a unui istoric străin, Anton Bonfin, cronicar ungar, care spune următoarele: „Românii, care din romani sunt născuți, care, limba lor și astăzi mărturisește, măcar că între multe și deosebite neamuri au stătut; *însă cineva despre locurile lor să-i deșdrădăcineze n-au putut*. Lăcuit-au pe olatul cest de ceasta

---

³³ *Operele principelui Dimitrie Cantemir* publicate de Academia Română. Tomul VIII. *Hronicul vechimei a romano – moldo – vlahilor*, publicat de pre originalul autorului de Gr. G. Tocilescu, membru al Acad. Române, București, 1901, p. 50.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ I. D. Lăudat, *op. cit.*, p. 185

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Operele principelui Dimitrie Cantemir* publicate de Academia Română. Tomul VIII. *Hronicul vechimei a romano – moldo – vlahilor*, *op. cit.*, p. 463.

parte de Dunăre, unde au fost lăcuind odinioară dachii și gheții. Din polcurile și coloniile pe carele Traian și alți împărați a romanilor îi au adus în Dachia, Valahii aceștia să trag”³⁸. Dimitrie Cantemir susținea *continuitatea* elementului romanic pe tot pământul Daciei și *conviețuirea* și colaborarea economică dintre băștinași și „barbarii” care veneau și treceau peste ei.

Subliniind de mai multe ori *unitatea etnică* a românilor, s-a referit tot de atâtea ori la *teritoriul locuit de ei*, căruia i-a spus de fiecare dată Dacia³⁹: „Dachia noastră au fost de Traian marile cu boiari cetățeni și slujitori romani descălecată și lăcuită, care nu s-a deslipit niciodată de aceste pământuri”⁴⁰.

Hronical este o operă cu caracter științific prin subiectul propus, dar prin demonstrațiile din el, totuși, de multe ori apar în paginile cărții și procedee de compoziție specifice scriitorului.

Deși a stat departe de țară 22 de ani, Cantemir nu s-a înstrăinat de „graiul moldovenesc”. Astfel în *Hronic* el ajunge să aibă fraza cea mai clară, iar în privința cuvintelor să aibă cele mai puține elemente lexicale străine⁴¹. Un exemplu în acest sens: „Măcar că Dachia, împreună cu alalte mai sus pomenite țări, cu încungiurarea hotarilor decât alalte părți cu multul mai îngustă și mai strîmptă era, însă cu bunătatea ceriului, cu temperamentul aerului, cu curgerea apelor, cu ploada pământului, cu frumusețea câmpiilor, cu desimea pădurilor, cu mulțimea cetăților, cu slava cetățenilor, cu *cinsteșia* noroadelor, cu virtutea și vitejia slujitorilor și cu mulțimea a altor lăcuitori, decât alalte părți nu numai nu mai gios, ce încă cu multul a le covârși poate”⁴². Se face aici o bogată descriere în care elementele de ordin geografic se unesc cu cele etnografice și pitorești, politice, economice, pentru a ne reda imaginea țării dacilor. Limba acestei fraze nu necesită nici un efort de înțelegere în privința topice și a înțelesului cuvintelor⁴³. Un exemplu de pasaj în care dragostea de țară și de poporul din rândurile căruia a plecat îl determină să se exprime într-o limbă de o claritate deosebită. „Însă acestea toate fiind de noi în limba lătinească scrise și alcătuite, socotit-am că, cu strîmbătate, încă și cu păcat va fi de lucrurile noastre, de acia înainte, mai mult streinii decât ai noștri să știe. De care lucru acmu de iznoavă ostenință luînd, din limba lătinească iarăși pre cea a noastră românească le prefacem. Slujească-se dară cu ostenințele noastre neamul moldovenesc și, ca într-o oglindă curată, chipul și statul, bătrînețele și cinstea neamului său privindu-și, îl sfătuiesc ca nu în trudele și sîngele moșilor strămoșilor săi să se mîndrească; ce în ce au scăzut din calea vredniciei limpede înțelegînd, urma și bărbăția lor rîvnind, lipsele să-și plinească și să-și aducă amente că, precum odată, așa acmu tot acia bărbați sînt carii cu multul mai cu fericire au ținut *cinsteași* a muri, decât cu chip de cinstea și de bărbăția lor nevrednic de a trăi”⁴⁴.

Pentru a sugera greutatea demonstrării originei romane a poporului nostru, el exprimă aceasta printr-o comparație sugestivă: „Precum nici un trandafir fără ghimpi și nici un lucru

---

³⁸ *Ibidem*, p. 464.

³⁹ Cf. I. D. Lăudat, *op. cit.*, p. 187.

⁴⁰ *Operele principelui Dimitrie Cantemir* publicate de Academia Română. Tomul VIII. *Hronical vechimei a romano – moldo – vlahilor*, *op. cit.*, p. 181.

⁴¹ I. D. Lăudat, *op. cit.*, p. 188.

⁴² *Operele principelui Dimitrie Cantemir* publicate de Academia Română. Tomul VIII. *Hronical vechimei a romano – moldo – vlahilor*, *op. cit.*, p. 62.

⁴³ I. D. Lăudat, *op. cit.*, p. 190.

⁴⁴ *Operele principelui Dimitrie Cantemir* publicate de Academia Română. Tomul VIII. *Hronical vechimei a romano – moldo – vlahilor*, *op. cit.*, p. 180.

fără greutate și fără piedică să fie nu se poate, așa și istoria noastră pentru vechimea neamului românesc nu puține, nici ușoare împiedicări pînă acum s-au arătat⁴⁵.

Planul cărturarului era să cuprindă toată istoria românilor, de la origini pînă în vremea sa. Fostul domnitor moldovean urmărea să dea poporului de care se despărțise cu inima strânsă de durere o istorie sintetică, în care românii să fie priviți ca o unitate, de la origine pînă în vremea sa⁴⁶.

Românii sunt un popor romanic. Primul reprezentant de marcă a culturii umaniste în mediul românesc a fost cronicarul Grigore Ureche. Miron Costin a acordat la rândul lui, o deosebită atenție originii românilor. *De neamul moldovenilor* reprezintă în istoria literaturii române, ca și în cea a romanității românilor, primul tratat savant consacrat exclusiv analizei originii neamului.

Figura dominantă a istoriografiei muntene este stolnicul Constantin Cantacuzino. Ceea ce aduce nou stolnicul Cantacuzino în lucrarea sa *Istoria Țării Românești* este exprimarea cea mai clară și mai concisă a existenței conștiinței romanității la români.

Hronicul romano – moldo – vlahilor este lucrarea destinată exclusiv problemei romanității românilor. Dimitrie Cantemir față de cronicarii anteriori, inaugurează prestigiosul efort al istoriografiei române de a determina și fixa locul *românilor în istoria universală*.

Hronicul devine cartea de căpătâi a Școlii Ardelene, ideile sale sprijinind procesul de emancipare națională ce începe cu secolul al XVIII-lea, o influență deosebită având-o în geneza istoriografiei iluministe ardelene.

BIBLIOGRAPHY

- 300 de ani de la nașterea lui Dimitrie Cantemir, Editura Academiei RSR, București, 1974
Armbruster, Adolf, Romanitatea românilor, Istoria unei idei, Editura Enciclopedică, București, 1993
Cantemir, Dimitrie, Descrierea Moldovei, Editura Academiei RSR, București, 1973
Costin, Miron, De neamul moldovenilor, din ce țară au ieșit strămoșii lor, în Opere, ed. P.P. Panaitescu, București, 1958
Eșanu, Andrei, Eșanu, Valentina, „Dimitrie Cantemir - istoric”, în Andrei Eșanu (coord.), Dinastia Cantemireștilor (secolele XVII – XVIII), Editura Știința, Chișinău, 2008
Istoria Țării Românești, în Cronicari munteni, Ediție îngrijită de M. Gregorian, Editura pentru literatură, vol. I, București, 1961
Lăudat, I.D., Dimitrie Cantemir: viața și opera, Editura Junimea, Iasi, 1973
Operele principelui Dimitrie Cantemir publicate de Academia Română. Tomul VIII.
Hronicul vechimei a romano – moldo – vlahilor, publicat de pre originalul autorului de Gr. G. Tocilescu, membru al Acad. Române, București, 1901
Panaitescu, P. P., Dimitrie Cantemir: viața și opera, Editura Academiei RPR, București, 1958
Pușcariu, Sextil, Istoria literaturii române. Epoca veche, București, Ed. Eminescu, 1987
Ureche, Grigore, Letopisețul Țării Moldovei, Ediție P.P. Panaitescu, Editura de Stat pentru Artă și Literatură, București, 1958
Vaida, Petru, Dimitrie Cantemir și umanismul, București, Ed. Minerva, 1972.

---

⁴⁵ *Ibidem*, pp. 395-396.

⁴⁶ I. D. Lăudat, *op. cit.*, p. 195.